

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ТАФАККУР ВА ТАЛҚИН

(Магистрантларнинг илмий мақолалар тўплами)

5

Бухоро- 2016 йил

ТУРИЗМ (ХАЛҚАРО ВА ИЧКИ ТУРИЗМ)	
FARMANOV E. Buxoroda turizm infratuzilmasini rivojlantirish yo`llari	138
DJAFAROVA N.A. Turizm statistikasining vujudga kelishi va uning jahon iqtisodiyotida tutgan o`rni	142
RUZIYEVA G.F. O`zbekistonda turistik erkin iqtisodiy hududlar yaratishning ahamiyati va amaliy asoslari	145
ДЖАББАРОВ И. Перспективы использования мобильных технологий в индустрии гостеприимства	148
RAHMATOV F.B. O`zbekistonda turizmni barqaror rivojlantirishda ekoturizmning o`rni	151
KURBANOVA M.X. Hududiy turizmda mavsumiy nomutanosiblikni kamaytirishning talabga bog`liq jihatlari	152
IBRAGIMOV N.S., QILICHOV M.H. Ijtimoiy turizmning nazariy asoslari va xalqaro tajriba	155
QILICHOV M. H. Ichki turizmni rivojlatirishda mavjud resurslardan foydalanish istiqbollari. “og`itmaning issiq tarovati”-rekreatsion loyihasi	160
UMIROV J. Turizm tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va boshqarishning strategik yo`nalishlari	162
SHARIFOVA SH. Backpackerlar kim va ular yoshlar turizm bozorida qanday o`rin tutadi?	165
ИХТИОЛОГИЯ ВА ГИДРОБИОЛОГИЯ	
YULDOSHOV L.T., TESHAYEVA D.R. Buxoro viloyati zarafshon baliqchilik xo`jaligi hovuzlarida o`suvchi mikroskopik va yuksak suv o`simliklari	174
КИМИЁ	
СЕВИНЧОВ Н.Г., ҒАНИЕВ Б. Абу Наср Форобий – қомусий олим, “Шарқ Аристотели”	168

TURIZM STATISTIKASINING VUJUDGA KELISHI VA UNING JAHON IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI

DJAFAROVA N.A. (*BuxDU magistr talabasi*)

Annotatsiya: ushbu maqolada turizm statistikasi tarixi, uni olib borilish yo'llari, iqtisodiyotdagi ahamiyati hamda boshqaruvda qo'llanilish sabablari yoritilgan.

Аннотация: В данной статье рассматриваются история статистики туризма, ее ведение, роль в экономике государство, а также применение в менеджменте.

Annotation: This article reveals the history of tourism statistics, its, the role and conduction in the economy, together with application in management.

Kalit so'zlar: turizm statistikasi, Butunjahon Turizm Tashkiloti, makrohududlar, statistika standartlari, xalqaro tashkilotlar, turistik tashriflar.

Ключевые слова: статистика туризма, Всемирная туристская организация, макрорегионы, статистические стандарты, международные организации, туристические прибытия.

Key words: tourism statistic, World Tourism Organization, macro zones, statistic standards, international organizations, tours arrivals.

Butun dunyoda turizm iqtisodiyotning daromad keltiruvchi tarmoqlaridan biri sanaladi. Turizm sohasining xalq xo'jaligidagi hissasini namoyish etishning turli - tuman yo'llari mavjud bo'lib, ulardan eng samarali usuli statistikadir. Uning asosiy vazifasi – turizmning hudud iqtisodida tutgan o'rnini ko'rsatishdir. Hozirgi axborot davrida turizm statistikasi ushbu soha to'g'risidagi tahliliy axborot (statistikadagi standart kattaliklar[5]) ning muhim manbasi sanaladi. Statistika turizm sohasining ko'pqirraligini hamda dinamikasini aks ettirgan o'ziga xos oynadir.

Turizm statistikasi bu – turizm oqimi va tendensiyalar (xalqaro, milliy, hududiy va h.z.), uning tuzilishi, sayyohlarni qabul qiluvchi va jo'natuvchi mamlakatlar to'g'risida doimiy yig'iluvchi, tahlil qilinuvchi va chop etiluvchi axborotdir. Turizm statistikasini xalqaro darajada BTT (Butunjahon Turizm Tashkiloti) olib boradi.

Bundan 400 yillar ilgari mashhur iqtisodchi, Angliyaning klassik siyosati asoschilaridan biri sanalgan U.Petti moddiy va nomoddiy ishlab chiqarish sohalari nisbatining ikkinchi hissasini oshirishga o'zgartirishni taklif qilgan. Zamonaviy jahon iqtisodiyotida xizmatlar sohasi, ayniqsa turizmning o'rne jadallik bilan oshib bormoqda. Statistik tadqiqotlar natijalariga ko'ra, 1950-2012-yillar mobaynida dunyoda xalqaro turistik tashriflarning soni 41.4 marta, xalqaro turizmning hajmi 512 martaga oshgan. BTT ning ma'lumot berishicha, 2015-yilda xorijiy turistlarning tashriflar soni 4.4% ga oshgan. Bu esa 2014-yilga nisbatan 50 mln oshiq turist (tunovchi sayohatchilar) xalqaro sayohatlarni amalga oshirganligini bildiradi [6].

XIX asr oxirida Avstriyada turizm sohasi statistikasining ilk kuzatuvlari tashkil etilgan. Undan oldin, 1852-yili Shveysariyada turizm statistikasini rasmiy ravishda tashkil etish masalasi ko'tarilgan. XIX-XX asrlar oralig'ida turizm yo'nalishi bo'yicha mufassal tadqiqotlar olib borilgan, bunga misol qilib avstriyalik olim R. Engelmannning turizm to'g'risidagi statistik ma'lumotlarni ilmiy tahlilda keng qo'llaganligini keltirish mumkin. Yuqoridagi misollardan ko'rish mumkinki, turizm statistikasining vujudga kelishida Avstriya va Shveysariya mamlakatlari asosiy turtki bo'lgan. Ular turistik harakat ko'lami hamda turizmning davlat ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmasida yuqori ahamiyat egallaganligi bilan ajralib turganlar. O'sha davrda Avstriya va Shveysariya xalqaro turistik tashriflar hajmi bo'yicha peshqadam mamlakatlardan biri bo'lgan.

Turizm statistikasi keng ko'lamlari masalalar yechimini o'ziga qamrab oladi. Turizm statistikasining vazifalari quyidagilarni o'ziga qamrab oladi:

- Turistik ma'muriyatni konsepsiya, strategiya va turizmni rivojlantirish tadbirlarini ishlab chiqish va ularni hayotga tadbiq etishda vujudga keladigan bir qator savollar bo'yicha qarorlar qabul qilish uchun zarur axborotlarni yetkazish;

- turistik industriya tashkilotlari rahbarlari hamda menejerlariga makro turistik bozorlarda biznesni samarali olib borish, investitsiya to'g'risidagi qarorlarini qabul qilish, ishlab chiqarishni kengaytirish, xizmatlarni sotish bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda zarur bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etish;

- keng ommani, ilmiy va o'quv muassasalarni, alohida shaxslarni turizm sohasining so'nggi yakunlari va o'zgarishlar to'g'risida xabardor qilish;

- xalqaro tashkilotlarni, shu qatori BTT ni, turizm sohasida xalqaro hamkorlik bilan bog'liq muammolarni yechishda axborot bilan ta'minlash.

Turizm sohasida statistik kuzatuvlar 2 asosiy usul orqali namoyon etilgan: chegaradagi qaydlar va joylashish xizmatini taklif etuvchi tashkilotlaridagi tashriflarni ro'yxatga olish. Bundan tashqari, bank usuli hamda tanlovli tekshirish ham qo'llanilishi mumkin [2].

So'nggi yillarda dunyoda turizm statistik hisobining amaliyoti hamda metodologiyasida sezilarli rivojlanishlar kuzatilmoqda. Bunga axborotga bo'lgan talabning o'sishi va uning zamonaviy informatsion jamiyatda tutgan o'rnini sababdir. Ko'pgina insonlar statistik ma'lumotlardan xabardorlik saviyalarini oshirishda yoki korxonalar faoliyati bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda foydalanishadi. Ayniqsa, boshqaruv faoliyatida axborotning o'rnini oshib bormoqda. Boshqaruvning barcha darajalarida – mikrofirmalar hamda alohida korporatsiyalardan tortib hududiy va davlat darajasida - qarorlar qabul qilish uchun ishonchli, aniq, ommabop va to'liq statistik ko'rsatgichlar zarurdir.

Statistika boshqaruvda talab etiladigan iqtisodga doir xabarlarini yig'ish, tartibga solish va tahlil qilish kabi vazifalarni bajaradi.

Turistik oqim to'g'risidagi statistik ma'lumotlar sayohatlar maqsadlari, qo'llaniluvchi transport turi, davlatga kirish oyi, hududi va turistlarning istiqomat qiluvchi mamlakatlaridan tashrifi kabi guruhlariga ajratiladi [1].

BTT dunyo mamlakatlarini 6 ta turistik makrohududga ajratadi [4]:

1. Yevropa – Shimoliy, Janubiy, Sharqiy, G'arbiy va Markaziy Yevropa, hamda Sharqiy O'rtayer dengizi mamlakatlari (Izroil, Kipr, Turkiya).

2. Amerika – Shimoliy, Janubiy, Markaziy Amerika mamlakatlari, orolda joylashgan davlatlar hamda Karib havzasi hududlari.

3. Osiyo - Tinchokeani – Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyo, Avstraliya va Okeaniya.

4. Afrika – Afrika mamlakatlari, Misr va Liviyadan tashqari.

5. Janubiy Osiyo – Janubiy Osiyoning barcha davlatlari.

6. Yaqinsharq – G'arbiy va Janubi-G'arbiy Osiyo, Misr va Liviya.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bugungi kunda O'zbekistonning rivojlanib borayotgan turizm sohasida vujudga kelayotgan kuchli raqobatga bardosh berish uchun milliy, xalqaro hamda hudud turizmga oid axborotga talab mavjuddir. Shu sababli, turizm sohasi bo'yicha statistik ma'lumotlarning ahamiyati kunga-kunga ortib bormoqda. Ayniqsa, unga ehtiyoj nafaqat milliy turistik boshqarmalarda, balki ko'pgina manfaatdor guruhlar: mahalliy boshqaruv organlari, ilmiy doiralar, xo'jalik tashkilotlarida yuqoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Александрова А.Ю. Международный туризм. Учебник. - М.: Аспект Пресс, 2002.

2. Александрова А.Ю. СТАТИСТИКА ТУРИЗМА. Учебник. - М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. — 464 с.

3. Основы туристской деятельности: Учебник/ Г.И. Зорина, Е.Н. Ильина, Е.В. Мошняга и др.; Сост. Е.Н. Ильина – М.: Советский спорт, 2004.

4. Самойленко А.А. География туризма: Учеб. пособие. – Ростов н/Д: «Феникс», 2006.

5. www.prorobot.ru/referats/r04/prorobot.ru-04-0009.doc
<http://media.unwto.org/ru/press-release/2016-01-19/chislo-mezhdunarodnykh-turistskikh-pribytii-v-2015-godu-vozroslo-na-4-i-dos>